

**VISOKA POSLOVNA ŠKOLA STRUKOVNIH STUDIJA
NOVI SAD**

UVOD U PSIHOLOGIJU

Dr Maja S. Vukadinović

Novi Sad, 2020. godina

dr Maja S. Vukadinović

UVOD U PSIHOLOGIJU

Izdavač:

Visoka poslovna škola strukovnih studija, Novi Sad

Za izdavača:

dr Jelena Damnjanović

Recenzent:

dr Zdravko Šolak

Elektronsko izdanje – pomoćna udžbenička građa (skripta)

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Biblioteke Matice srpske, Novi Sad

159.9(075.8)

ВУКАДИНОВИЋ, Maja, 1977-

Uvod u psihologiju [Elektronski izvor] / Maja S. Vukadinović. - Novi Sad : Visoka poslovna škola strukovnih studija, 2020

Način pristupa (URL): <http://vps.ns.ac.rs>. - Opis zasnovan na stanju na dan 29.10.2020. - Nasl. s naslovnog ekrana. - Bibliografija.

ISBN 978-86-7203-155-3

a) Psihologija

COBISS.SR-ID 24513033

SADRŽAJ

PREDGOVOR

UVOD: SVET PSIHE

1. PSIHOLOGIJA KAO NAUKA

1.1. PREDMET PSIHOLOGIJE

1.2. PSIHOLOŠKE DISCIPLINE

1.3. METODE I TEHNIKE PSIHOLOŠKOG ISTRAŽIVANJA

1.3.1. METODE

1.3.2. TEHNIKE

SAZNAJNI PROCESI

2. OPAŽANJE

2.1. OSETI I OPAŽAJI

2.2. PAŽNJA

2.3. OPAŽANJE

2.4. OPAŽANJE OSOBA

3. UČENJE, PAMĆENJE I ZABORAVLJANJE

3.1. UČENJE

3.2. PAMĆENJE

3.3. ZABORAVLJANJE

4. MIŠLJENJE I SPOSOBNOSTI

4.1. MIŠLJENJE

4.1.1. VRSTE MIŠLJENJA

4.1.2. VRSTE STVARALAČKOG DOPRINOSA

4.2. SPOSOBNOSTI

4.2.1. INTELEKTUALNE SPOSOBNOSTI

EMOCIONALNI PROCESI

5. EMOCIJE

5.1. VRESTE EMOCIJA

5.2. EMOCIJE I TELESNE BOLESTI

KONATIVNI ILI VOLJNI PROCESI

6. MOTIVACIJA

6.1. OSNOVNI POJMOVI

6.2. VRSTE MOTIVA

6.2.1. HOMEOSTAZNI MOTIVI

6.2.1. NEHOMEOSTAZNI MOTIVI

6.3. FUNKCIONALNA AUTONOMIJA MOTIVA

6.4. HIJERARHIJA MOTIVA

7. FRUSTRACIJE I KONFLIKTI

NESVESNO

8. SNOVI I STVARALAŠTVO

8.1. OTKRIĆE NESVESNOG

8.2. RAZUMEVANJE SNOVA KAO IZRAZA NESVESNOG

8.3. RAZUMEVANJE IZRAZA NESVESNOG U UMETNIČKOM DELU

8.4. DOŽIVLJAJ DELA U VIZIONARSKOM UMETNIČKOM STVARALAŠTVU

LIČNOST

9. LIČNOST

9.1. STRUKTURA LIČNOSTI

9.2. DINAMIKA LIČNOSTI

9.3. RAZVOJ LIČNOSTI

10. PROMENE I POREMEĆAJI DUŠEVNOG ŽIVOTA I PONAŠANJA

10.1. IZMENJENA STANJA SVESTI

10.2. POREMEĆAJI PONAŠANJA I DUŠEVNOG ŽIVOTA

10.3. PREVENCIJA I LEČENJE DUŠEVNIH POREMEĆAJA

11. TELO U PSIHOLOGIJI

11.1. ORGANSKE OSNOVE PSIHIČKOG ŽIVOTA

11.2. PSIHOLOŠKI PRAVCI USMERENI NA TELO

ZAKLJUČAK: EROS U SVETU PSIHE

PREDGOVOR

Delo *Uvod u psihologiju* predstavlja skripta, tj. autorizovana predavanja vezana za predmet Psihologija. Ona je namenjena studentima novosadske *Visoke poslovne škole strukovnih studija* radi lakšeg savladavanja različitih tema iz oblasti psihologije.

U odabiru tema i definicija različitih psiholoških procesa i stanja, autorka se najviše oslanjala na literaturu koja je već prilagođena potrebama studenata koji se tek upoznaju sa osnovnim temama iz psihologije.

Autorka je imala u vidu znanja koja su neki studenti stekli u srednjoj školi koristeći udžbenike iz *Psihologije* za II razred gimnazije i srednjih umetničkih škola (Hrnjica, Panić, Radoš i Krešić, 1997; Rot i Radonjić, 1992). Takođe, u pripremi ove skripte korišćen je i udžbenik *Poslovno komuniciranje* (2008) koji je za prethodne generacije studenata *Visoke poslovne škole strukovnih studija* pripremio profesor Radovan Čokorilo. On sadrži osnovne oblasti iz opšte psihologije i poslovnog komuniciranja sa kojim studenti treba da se upoznaju. Ovi udžbenici su poslužili kao osnova od koje se krenulo, a zatim su na osnovu šire literature napisana i ova visokoškolska skripta.

Uvod u psihologiju se pored predgovora, uvoda i zaključka sastoji od jedanaest poglavlja koja se bave osnovnim temama iz oblasti psihologije.

Na samom početku, u prvom poglavlju, fokus je stavljen na određivanje predmeta psihologije, tj. onog što ova nauka proučava. Data je definicija psihologije. Određeni su teorijski i praktični zadaci. Prikazane su teorijske i primenjene psihološke discipline. Takođe, definisano je šta se podrazumeva pod metodama i tehnikama psihološkog istraživanja. Dat je i prikaz glavnih metoda i tehnika koje se koriste.

U drugom, trećem i četvrtom poglavlju definisani su i opisani saznanjani procesi koji čine psihički život pojedinca. Objasnjen je pojam opažanja, a razmatraju se i faktori koji utiču na ovaj saznanjani proces. Pravi se razlika između oseta, opažaja i predstava i definišu se geštaltistički zakoni organizacije draži u opažaje. Tumači se i pojam pažnje, kao i njena bitna svojstva. U posebnom odeljku analiziraju se opažanje osoba i česte greške koje nastaju u ovom procesu. Treće poglavlje bavi se učenjem, pamćenjem i zaboravljanjem. Razmatraju se osnovni pojmovi vezani za učenje, pamćenje i zaboravljanje. Objasnjavaju se različite vrste učenja među kojima su senzitivacija, habituacija, klasično uslovljavanje, učenje uviđanjem, učenje po modelu, sticanje motornih veština i savladavanje verbalnog gradiva. Kao sastavni deo procesa učenja prikazani su i proces pamćenja, kao i njegove manifestacije i proces zaboravljanja. Četvrto poglavlje se bavi definisanjem pojma mišljenja i određenjem njegovih vrsta. Posebna pažnja usmerava se na stvaralačko

mišljenje i na ono što se podrazumeva pod kreativnim doprinosima. U drugom delu poglavlja fokus je na sposobnostima među kojima se detaljno bavimo intelektualnim sposobnostima. Pored definicije pojma inteligencije razmatrane su i individualne razlike.

Emocije i emocionalne reakcije obrađene su u petom poglavlju. Razmatraju se funkcije osećanja i parametri koji mogu poslužiti za analizu emocionalne reakcije. Navode se vrste osećanja. Posebna pažnja se usmerava na povezanost osećanja sa telesnim bolestima. Dovode se u vezu sa osećanjima i međusobno se razgraničavaju pojmovi kao što su psihosomatski poremećaji, trauma i stres.

U šestom poglavlju govori se o najvažnijim pojmovima koji se povezuju sa motivacijom, a to su motivi, potrebe, nagoni, želje, težnje i namere, kao i o dvema različitim vrstama motiva među kojima su homeostazni i nehomeostazni. Objašnjava se funkcionalna autonomija motiva. Predstavljena je, takođe i Maslovljeva hijerarhija motiva.

U sedmom poglavlju se definišu frustracije i uzroci njihovog javljanja. Govori se o konfliktima i njihovim vrstama. Posebna pažnja usmerena je na načine reagovanja na frustracije i konflikte. Objašnjava se razlika između konstruktivnog prilaženja rešavanju konflikta i korišćenja odbrambenih mehanizama. U nastavku su objašnjene i vrste odbrambenih mehanizama.

U osmom poglavlju bavimo se otkrićem nesvesnog dela psihe i razmatramo Frojdov i Jungov pristup izrazu nesvesnog. On se posmatra kroz snove i simbole koji se pojavljuju u njima i kroz simbole koji se pojavljuju u umetničkim delima. Definiše se kolektivno nesvesno. Prikazuje se značaj i funkcija snova i navode se i karakteristike vizionarskog stvaralaštva.

Deveto poglavlje posvećeno je pojmu ličnosti. Kroz tri celine, koje se odnose na strukturu, dinamiku i razvoj ličnosti, ponuđen je prikaz osnovnih odrednica ličnosti. U okviru dela koji se bavi strukturom ličnosti definišu se crte ličnosti, temperament, karakter, sposobnosti i telesne osobine. Volja i voljne radnje se bliže određuju u okviru dela vezanog za dinamiku ličnosti. Kada je reč o razvoju ličnosti, pažnja je usmerena na socijalizaciju, na njene izvore i činioce.

U desetom poglavlju objašnjavaju se različite vrste izmenjenog stanja svesti. Razmatra se pojam „neprilagođenog ponašanja” i pojam „normalnosti”. Takođe, dat je prikaz i podela različitih duševnih poremećaja, kao i mogući načini njihovog lečenja.

Poslednje, jedanaesto poglavlje prikazuje pristupe koji postoje u razumevanju veze između tela i psihe. Uz kratak prikaz organskih osnova psihičkog života, koju čini organizam u celini, tj. njegova celokupna anatomsko-fiziološka organizacija, detaljnije su opisani nervni sistem i sistem žlezda sa unutrašnjim lučenjem. Pored toga prikazani su psihološki pravci koji su usmereni na telo.

Posebna pažnja usmerena je na rad Vilhelma Rajha kao začetnika ovih pravaca.

Struktura pojedinih poglavlja je slična. Na početku je naveden kratak rezime onoga o čemu se u poglavlju govori, sledi glavni tekst, potom se navode ključni pojmovi i pitanja za ponavljanje gradiva. Na kraju je navedena korišćena literatura. Poseban deo u poglavljima je „lični kutak”. On se sastoji od pitanja koja su upućena studentima, a imaju za cilj da se temu koja je obrađena „oživi” tako što će se proveriti neke teorijske postavke i u njihovom ličnom iskustvu.

U skripti *Uvod u psihologiju*, dakle, nalaze se osnovni pojmovi, neke teorijske osnove i primeri koji prikazuju određene i izabrane teme iz psihologije, namenjene studentima *Visoke poslovne škole*.

U Novom Sadu, 2020. godine

Autorka

UVOD: SVET PSIHE

Reč psihologija grčkog je porekla i u sebi sadrži reč *psiha* (duša)¹. Pre navođenja istorijskih činjenica o razvoju discipline kada je reč o samom imenu korisno je da se ukratko podsetimo grčkog mita o Erosu i Psihi (Zamarovsky, 1985, str. 289–293)². Psiha je bila lepa devojka čijoj se lepoti svako divio. Pošto je svojom lepotom pretela da će ugroziti Afroditu, samu boginju lepote i ljubavi, Afrodita je odlučila da joj se osveti tako što je zapovedila svom sinu Erosu da joj rani srce strelom ljubavi ne bi li se ona zaljubila u najružnijeg muškarca na svetu. Međutim, u tom pokušaju, Eros se ranio na svoju strelu i sam se zaljubio u nju. Kako bi se njihova ljubav ostvarila Psiha je obećala da nikad neće tražiti da vidi njegovo lice i da sazna ko je zapravo on, ipak u jednom momentu ona to obećanje krši. Zbog te izdaje njihova ljubav nailazi na prepreke, razdvajaju se, a Psiha dobija da savlada različite zadatke ukoliko želi da povрати izgubljeno. Na kraju, ipak uspeva i njih dvoje bivaju zajedno i dobijaju dete koje se zove Hedona.

Slika 1. „L'Amour et Psyche” – Picot J.F, 1817, Luvr
(slika preuzeta sa <https://www.10naj.com/kupidon-ko-je-bio-on/>)

¹ Pored reči *psiha*, naziv naučne discipline psihologija potiče i od grčke reči *logos* (nauka).

² Svi detalji vezane za mit o Erosu i Psihi mogu se pročitati kod Zamarovskog (1985).

Mnogi autori su se bavili paralelama između ovog mita i psihološkog razvoja, naročito žena, kao i fazama kroz koje se na putu tog razvoja prolazi. Jedan od najinteresantnijih delova ove priče su zadaci koje Psiha treba da savlada i način na koji to čini, te se sa njima povezuju i zadaci koje osoba treba da savlada kako bi postala celovita jedinka (Nojman, 2015).

Ljudi su oduvek bili zainteresovani za pitanja koja se tiču duše, ljudskog ponašanja, različitih osećanja, te se ideje koje pripadaju oblasti psihologije mogu sresti još kod starih mislilaca, umetnika i filozofa.

Kako navode Hrnjica i saradnici (Hrnjica, Panić, Radoš i Krešić, 1997, str. 10), ideja o psihi kao oznaci za duševan život pripisuje se Homeru, dok je težnju da se duševni život objasni, sistematizuje u neki okvir znanja postavio grčki filozof Tales. Razumevanju duševnih zbivanja doprineli su kako starogrčki filozofi, Demokrit, Platon i Aristotel, tako i mislioci iz doba humanizma i renesanse, Dekart i Spinoza. Psihologiji, onoj kakvu danas poznajemo, znatno su doprineli filozofi među kojima su Hobs, Lajbnic, Kant uz Fehnera, Helmholca i mnoge druge naučnike koji su postavili osnove za njeno proučavanje.

Psihologija postaje samostalna nauka osnivanjem laboratorije za eksperimentalnu psihologiju u Lajpcigu 1879. Nju je osnovao Vilhelm Vunt. On je eksperimentalno istraživao fenomene mentalnog života primenjujući postupke iz prirodnih nauka. Polovinom XIX veka, stvaraju se posebne psihološke discipline za izučavanje pojedinih grupa psihičkih pojava, pomoću kojih se psihologija razvija i obogaćuje osvajajući različite segmente duševnog života.

*Slika 2. Vilhelm Vunt osnivač prve laboratorije za eksperimentalnu psihologiju
(slika preuzeta sa https://en.wikipedia.org/wiki/Wilhelm_Wundt)*

REFERENCE

Hrnjica, S., Panić, V., Radoš, K., & Krešić, I. (1997). *Psihologija za II i III razred srednjih umetničkih škola*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.

Nojman, E. (2015). *Amor i Psiha. Psihički razvoj ženskog. Tumačenje Apulejeve bajke*. Beograd: Fedon.

Zamarovsky, V. (1985). *Junaci antičkih mitova*. Zagreb: Školska knjiga.

1. PSIHOLOGIJA KAO NAUKA

U prvom delu ovog poglavlju težište je stavljeno na određivanje predmeta psihologije, tj. onog šta ova nauka proučava. Data je definicija psihologije. Određeni su teorijski i praktični zadaci. Prikazane su teorijske i primenjene psihološke discipline. U drugom delu određeno je šta se podrazumeva pod metodama i tehnikama psihološkog istraživanja. Ponuđen je i prikaz glavnih metoda i tehnika koje se koriste.

Psihologija u centar svog interesovanja stavlja ljudsku dušu. Psihologiju kao nauku interesuju svi bitni aspekti odnosa čoveka i sveta. Na primer, šta je to što pokreće pojedinca na aktivnost, kako opaža svet, kako razmišlja o njemu, kako ga doživljava emotivno, na koji način uspostavlja odnose sa drugima, samo su neka od pitanja na koja psihologija teži da da odgovor. Ono što određuje psihologiju kao nauku je to što se proučavanju pojava pristupa sistematski, po pravilima naučnog mišljenja i primenom naučnih metoda, nakon čega se onda dobijena saznanja organizuju u celine (Hrnjica, Panić, Radoš i Krešić, 1997). Svaku nauku, pa tako i psihologiju definiše njen predmet proučavanja i metode koje koristi.

1.1. PREDMET PSIHOLOGIJE

Po mišljenju Nikole Rota i Slavoljuba Radonjića (1992), psihologija proučava psihičku stvarnost ili psihički život, a njega čine psihički procesi, psihičke osobine i njihovo manifestovanje u ponašanju. Dalje, ovi autori objašnjavaju da psihički procesi kod ljudi mogu biti intelektualni (*opažanje, učenje, pamćenje, zaboravljanje i mišljenje*), emocionalni (*osećanja*) i konativni ili voljni (*motivacija, voljne radnje*). Rot i Radonjić psihičke osobine definišu kao relativno trajne odlike pojedinaca koje dolaze do izražaja u ponašanju ljudi. Takve su *navike, sposobnosti, temperament, potrebe, interesovanja*. Smatraju da psihologija proučava psihički život imajući u vidu dve vrste pojava. Prvu čine postupci i reagovanja pojedinaca, koje mogu opažati i ostali ljudi, a drugu čine neposredna iskustva koje imaju ljudi o svojim doživljajima (a oni se ne mogu neposredno posmatrati, kao snovi, na primer). Zbog toga oni tvrde da psihologija proučava psihički život ne samo na osnovu ponašanja, koje se može objektivno posmatrati, nego i na osnovu neposrednog, sopstvenog iskustva koje mi sami imamo ili iskustva drugih ljudi o kojem nam oni saopštavaju dok pričaju o sebi.

Navedene odlike psihologije sadržane su u sledećoj definiciji (Rot i Radonjić, 1992, str. 6):

„Psihologija se može definisati kao sistematsko izučavanje psihičkog života ljudi i životinja, a na osnovu proučavanja objektivnog ponašanja i neposrednog iskustva”.

Rot i Radonjić (1992, str. 6) razlikuju teorijske i praktične zadatke psihologije. U okviru svojih teorijskih zadataka ova nauka treba da odgovori na tri pitanja. Prvo je pitanje *šta?* – odnosno da što potpunije opiše psihičke pojave. Drugo je pitanje *kako?* – da pokaže kako se odvijaju psihički procesi i kako se formiraju psihičke osobine. I treće je pitanje *zašto?* – da otkrije uzroke pojedinih psihičkih pojava i objasni postupke ljudi.

Dakle, po mišljenju ovih autora, teorijski zadatak psihologije je da upozna karakteristike i zakonitosti psihičkog života. Praktični zadaci psihologije sastoje se u primeni rezultata psiholoških istraživanja u svakodnevnom životu i u različitim oblastima ljudske delatnosti.

Iako je psihologija relativno kasno postala samostalna nauka, veoma brzo se razvio velik broj teorijskih i primenjenih psiholoških disciplina. Njih ćemo detaljnije razmotriti u sledećem poglavlju.

1.2. PSIHOLOŠKE DISCIPLINE

Budući da proučavanje u psihologiji obuhvata širok spektar različitih vidova ljudskog funkcionisanja, može se govoriti o skupu naučnih disciplina koje čine ovu nauku. Sistem ovih naučnih disciplina povezuje izučavanje psihičkog života. Razlikuju se teorijske i primenjene psihološke discipline.

Po mišljenju različitih autora (Hrnjica, Panić, Radoš i Krešić, 1997; Rot i Radonjić, 1992), teorijske discipline su usmerene na to da sistematizuju i razvijaju postojeće znanje, dok su primenjene psihološke discipline orijentisane na primenu stečenih znanja u praksi radi povećanja kvaliteta života u različitim oblastima ljudske aktivnosti. Na Tabeli 1 prikazane su samo neke od teorijskih i primenjenih psiholoških disciplina. Pored ovih navedenih u tabeli, fiziološka psihologija, psihopatologija, psihometrija i druge, takođe spadaju u razvojne teorijske psihološke discipline, dok se od primenjenih mogu pomenuti vojna psihologija, psihologija menadžmenta, psihologija stvaralaštva³.

³ Psihologija stvaralaštva koja se bavi proučavanjem stvaralačke ličnosti, kreativnog procesa, estetskim doživljajem i reakcijom publike, izuzetno se razvila u poslednje dve decenije (Marković, 2017; Ognjenović, 2003; Panić, 1997; Škorc, 2012). Tome su doprinele nove studije na polju kreativnosti, zatim, razvoj drugih disciplina kao što su neuroestetika, eksperimentalna estetika, kao i povezivanje znanja iz ovih oblasti.

Sa napretkom tehnologije i tendencijom da se povežu postojeća znanja iz različitih naučnih oblasti, razvile su se nove psihološke discipline. Takođe, menjale su se potrebe savremenog čoveka koje su oblikovale njegovo interesovanje. Recimo, prenatalna psihologija je relativno mlada i izuzetno atraktivna disciplina (više o tome: Jerotić, 2011). Psihologija plesa i umetničke igre je disciplina koja se tek razvija (više o tome: Vukadinović, 2019).

Tabela 1

Pregled nekih teorijskih i primenjenih psiholoških disciplina (Rot i Radonjić, 1992, str.7–8)

Psihološke discipline	
Teorijske	Primenjene
Opšta ili generalna psihologija	Pedagoška psihologija
Proučava osnovne psihičke funkcije normalnog odraslog čoveka, kao što su, na primer, opažanje, učenje i pamćenje, mišljenje, motivacija, emocije.	Proučava psihološku stranu vaspitanja i obrazovanja, procese motivacije i učenja koji su bitni za uspešno obavljanje pedagoške delatnosti.
Razvojna psihologija	Psihologija rada
Proučava razvitak psihičkog života čoveka od njegovog rođenja do starosti. Prema tome koji period psihičkog života proučava, razvojna psihologija se deli na psihologiju detinjstva, psihologiju mladalačkog doba, psihologiju zrelog doba i psihologiju staračkog doba.	Proučava kako zavisi uspeh u radu od različitih psihičkih faktora. Bavi se i uticajem pojedinih vrsta poslova i radnih uslova na psihički život onih koji rade.
Socijalna psihologija	Mentalna higijena
Proučava uticaj socijalnih faktora na psihičke funkcije ljudi i na ličnost u celini. Bavi se ponašanjem pojedinaca u društvenim situacijama, kao i ulogom psihičkih faktora u društvenom životu neke osobe.	Predstavlja primenu psiholoških saznanja kada se radi o očuvanju duševnog zdravlja. Ukazuje na mere koje treba preduzeti da se izbegnu duševni poremećaji i razmatra različite nivoe prevencije duševnih bolesti.
Psihologija ličnosti	Klinička psihologija
Objedinjuje različita saznanje iz opšte i kliničke psihologije o ličnosti kao celovitom sistemu koji ima svoju strukturu, dinamiku i razvoj.	Izučava tegobe koje se mogu javiti u psihičkom životu osobe. Bavi se, takođe, utvrđivanjem njihove prirode i uzroka, odnosno postavljanjem dijagnoze i njihovim otklanjanjem tj. terapijom.

Ovaj odeljak završavamo zadatkom za čitaoce. Razmislite o nekom pitanju iz oblasti psihologije za koje se posebno interesujete. U kojoj psihološkoj discipline biste potražili odgovor na to pitanje?

1.3. METODE I TEHNIKE PSIHOLOŠKOG ISTRAŽIVANJA

1.3.1. Metode

Pod metodom Rot i Radonjić (1992, str. 10) podrazumevaju celokupni način organizovanja istraživanja. **Metod definišu kao opšti način organizovanja istraživanja nekog problema.** Po njihovom mišljenju, svako istraživanje ima više faza koje uključuju formulisanje istraživačkih problema, izradu plana istraživanja, izbor i proveravanje postupaka posmatranja, prikupljanja, beleženja, sređivanja i obrade podataka. Sledi faza prikazivanja rezultata i njihovo tumačenje. Ovi autori razlikuju objektivno i subjektivno istraživanje u zavisnosti od toga da li se ono izvodi na osnovu objektivno manifestovanih vidova ponašanja ili na osnovu doživljaja koje pojedinci imaju.

Izdvajaju se dve osnovne metode: metoda eksperimentalnog istraživanja i metoda sistematskog neeksperimentalnog istraživanja.

Eksperimentalno istraživanje odlikuje sistematsko menjanje uslova u kojima dolazi do neke pojave. Po njihovom mišljenju „uslovi koji se namerno menjaju u eksperimentalnom istraživanju nazivaju se *eksperimentalna ili nezavisna promenljiva*, dok se pojava koja se delovanjem menjanja uslova takođe menja naziva se *zavisna promenljiva*” (Rot i Radonjić, 1992, str. 10). Ovi autori sugerišu da je eksperimentalno istraživanje najpouzdaniji naučni postupak za otkrivanje uzročnih veza među pojavama, međutim, skreću pažnju na to da ovaj metod nije izvodljiv u svim slučajevima, a veoma često nije ni etičan.

Sistematsko neeksperimentalno istraživanje, po mišljenju Rota i Radonjića (1992, str.11) „zasniva se na posmatranju koje se izvodi sa ciljem (određen je predmet i svrha posmatranja), sistematski (prati se sve što je od važnosti za ispitivanu pojavu) i istraživanje je kontrolisano (vodi se računa o uslovima u kojima se posmatra pojava)”⁴.

⁴ Zanimljivi primeri istraživanja u različitim disciplinama psihologije mogu se pronaći u knjigama rezimea naučnog skupa „Empirijska istraživanja u psihologiji” koji se odražava svake godine (pogledati više na sajtu www.empirijskaistranzivanja.org).

Istraživanja u psihologiji veoma često se oslanjaju na subjektivne podatke. Drugim rečima, učesnici istraživanja izveštavaju o svom doživljaju. Takav naučni postupak naziva se **introspekcija** ili **samoposmatranje**. Ovaj postupak ima i prednosti i nedostatke.

Nedostaci introspekcije su u tome što je ona često nesiguran i nepotpun način prikupljanja podataka. Razlog tome je što ljudi često nisu spremni ili ne umeju da kažu prave razloge, na primer, nekog svog ponašanja. Prednost samoposmatranja se sastoji u tome što se o mnogim psihičkim procesima ne bi ništa moglo saznati bez introspekcije. Na primer stvaralački proces jednog umetnika bio bi nepoznanica bez njegovog introspektivnog izveštaja.

1.3.2. Tehnike

Rot i Radonjić (1992, str. 14) tehnike psihološkog istraživanja definišu kao **postupke koji se koriste u pojedinim fazama istraživanja**. Tako se u fazi prikupljanja podataka mogu koristiti upitnik, intervju, skale procene i testovi, dok se u fazi sređivanja i obrade podataka koriste statistički postupci. Ovi autori te tehnike definišu na sledeći način (1992, str. 14 –15):

Upitnik predstavlja prema određenim principima sastavljen skup pitanja koja mogu biti otvorenog i zatvorenog tipa.

Intervju podrazumeva usmeno postavljanje unapred pripremljenih pitanja kao i usmeno odgovaranje na njih.

Skale procene se koriste kada jedan ili više procenjivača treba da prikažu neki psihički proces ili neku osobinu na taj način što će označiti mesto koje im po njihovoj oceni pripada u nekoj lestvici ili skali.

Test predstavlja vrstu mernog instrumenta koji služi za proveravanje nekih svojstava predmeta ili organizma. Kada se testovi koriste za utvrđivanje određenih psiholoških odlika, reč je o psihološkim testovima. Postoje testovi sposobnosti kojima se ispituje opšta sposobnost, inteligencija ili posebna sposobnost. Zatim, testovi ličnosti kojima se ispituje da li kod pojedinca postoje određene osobine karaktera. I na kraju, postoje testovi znanja koji služe da se utvrdi znanje ispitanika.

LIČNI KUTAK

Veoma često ljudi različitog obrazovnog usmerenja kažu kako su zapravo hteli da studiraju psihologiju. To uglavnom znači da imaju neko posebno interesovanje za neke njene oblasti. S obzirom na to da je tehnologija izuzetno napredovala, da su dostupni različiti članci, istraživanja, filmovi, diskusije i to na različite teme, moguće je proširiti svoja znanja iz onih oblasti psihologije koje nas zanimaju, a da je zapravo ne studiramo.

Kada bi se bavio/bavila psihologijom, koje bi pojave ti istraživao/istraživala?

Koje bi metode koristio/koristila?

Koliko dugo tragaš za informacijama o temam koje te zanimaju iz oblasti psihologije?

Kakva je tvoja ocena dostupnosti informacija o psihološkim pojavama koje te zanimaju?

Kada bi imao/imala tebi potrebno znanje iz psihologije, na kom polju ili u kom segmetu života bi ga koristio/koristila?

REČNIK POJMOVA

Definicije važnih pojmova preuzete su od Nikole Rota i Slavoljuba Radonjića (1992).

Psihologija – sistematsko proučavanje psihičkog života ljudi i životinja, na osnovu proučavanja objektivnog ponašanja i neposrednog iskustva.

Metod – opšti način organizovanja istraživanja nekog problema.

Tehnike – posebni postupci koji se koriste u pojedinom fazama istraživanja.

PITANJA ZA PROVERU ZNANJA

Šta proučava psihologija?

Kako se definiše psihologija?

Koje psihološke procese možemo razlikovati?

Šta je teorijski zadatak psihologije?

Šta je praktičan zadatak psihologije?

Navedite teorijske psihološke discipline.

Navedite primenjene psihološke discipline.

Kako se definiše metod u psihologiji?

Koje su osnovne metode psihološkog istraživanja?

Šta se podrazumeva pod pojmom tehnike psihološkog istraživanja?

Koje se tehnike koriste u psihologiji kada je reč o fazi prikupljanja podataka?

REFERENCE

- Hrnjica, S., Panić, V., Radoš, K., & Krešić, I. (1997). *Psihologija za II i III razred srednjih umetničkih škola*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Jerotić, V. (2011). *Čovek i njegov identitet*. Beograd: Zadužbina Vladete Jerotića
- Marković, S. (2017). *Domeni estetske preferencije*. Beograd: Univerzitet u Beogradu i Dosije studio.
- Ognjenović, P. (2003). *Psihološka teorija umetnosti*. Beograd: Gutenbergova galaksija.
- Panić, V. (1997). *Psihologija i umetnost*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Rot, N. & Radonjić, S. (1992). *Psihologija, za II razred gimnazije*. Beograd: Zavod za udžbenike.
- Vukadinović, M. (2019). *Psihologija plesa i umetničke igre*. Pedagoški fakultet Sombor, Univerzitet u Novom Sadu. Novi Sad: Novosadski centar za istraživanje plesa i umetnost flamenka – La Sed Gitana.
- Škorc, B. (2012). *Kreativnost u interakciji*. Zemun: MostArt.

SAZNAJNI PROCESI

Definišući predmet psihologije, rekli smo da ona proučava psihički život ljudi i životinja. Zatim, da psihički život čine:

- Psihički procesi koji mogu biti:
 - intelektualni (opažanje, učenje, pamćenje, zaboravljanje, mišljenje)
 - emocionalni
 - konativni (motivacija i voljne radnje)
- Psihičke osobine
- Manifestiranje psihičkih osobina u ponašanju

U nekoliko narednih poglavlja bavićemo se intelektualnim procesima.

2. OPAŽANJE

U ovom poglavlju definiše se pojam opažanja i analiziraju se faktori koji utiču na ovaj saznavni proces. Pravi se razlika između oseta, opažaja i predstava. Definišu se geštaltistički zakoni organizacije draži u opažaje. Razmatra se i pojam pažnje kao i njena bitna svojstva. U posebnom odeljku se objašnjava opažanje osoba i česte greške koje nastaju u ovom procesu.

2.3. OSETI I OPAŽAJI

U uspostavljanju aktivnog odnosa između čoveka i sveta značajnu ulogu igra to kako ga čovek opaža. Raznovrsni čulni utisci, mirisi, boje, zvukovi, ukusi, dodiri, bol oblikuju naše opažanje koje nije haotično, već je organizovano u uređene celine.

Za razumevanje procesa opažanja od ključne važnosti je razlikovati termine **oset**⁵ i **opažaj**. Rot i Radonjić (1992, str. 39) oset definišu kao „čist neposredan čulni podatak, koji nastaje kao rezultat dejstva draži na čulne organe. Istovremeno, on je lišen interpretacije i osmišljavanja na osnovu prethodnog iskustva”. Oseti su, na primer, plavo, crveno, kiselo, gorko, tvrdo, hladno itd. Za razliku od oseta „kod opažaja prostim čulnim podacima pridružuje se i izvesno značenje” (Rot i Radonjić, 1992, str. 39).

Ovi autori skreću pažnju na to da je opažajni svet odraslog čoveka organizovan i uređen, te da on funkcioniše na osnovu **zakona organizacije draži u opažaje** (videti Sliku 3). Oni navode (Rot i Radonjić, 1992, str. 42):

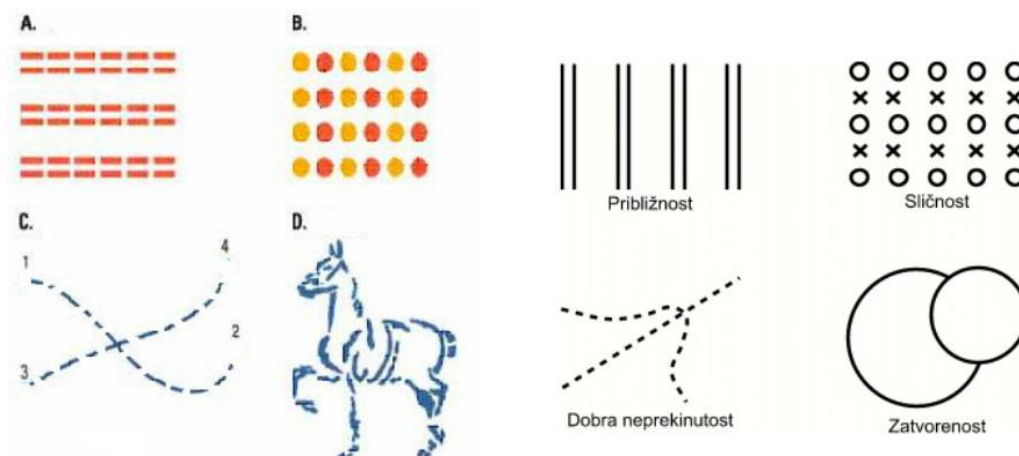
Zakon blizine prema kom se prostorno i vremenski bliske draži povezuju u celinu;

Zakon sličnosti podrazumeva da se objekti koji imaju slične karakteristike opažaju kao celina;

Zakon kontinuiteta ili zajedničke sudbine. Prema ovom zakonu draži koje imaju isti pravac rasprostiranja opažaju se kao celina;

⁵ Za reč oset sinonimi su osećaj i senzacija. Važno je razlikovati oset kao prost čulni podatak od osećanja, koja obuhvataju naše reakcije na neko zbivanje, kao što su recimo, strah, bes, sreća, tuga i dr. (Milivojević, 2005, str. 12).

Zakon dobre forme, simetričnosti podrazumeva da se draži koje obrazuju neku pravilnu figuru opažaju kao celina.

Slika 3. Prikaz zakona organizovanja draži: A) princip blizine, B) princip sličnosti, C) princip kontinuiteta i D) princip dobre forme (slika preuzeta sa <https://opazanje.weebly.com/>)

Čokorilo (2008, str. 99–100) naglašava razliku između pojma **opažaj** i **predstava**. On smatra da se predstave odnose na sadržaje svesti koji se javljaju pri sećanju na ranije predmete i pojave, za razliku od opažaja koji imamo kad draži neposredno deluju na naša čula. Dakle, predstave su sećanja na ranije predmete i pojave, tj. draži ne deluju tog trenutka na čula. Ukoliko kod čoveka ne postoji svest o razlici između predstave i opažaja, tada čovek ima halucinacije.

Ovaj autor, takođe, razlikuje *ejdetske (identične) predstave*, koje su po svojoj jasnoći bliske opažajima. Postoje i *hipnogoške predstave* koje se javljaju pred spavanje. One mogu biti izazvane namerno ili imati prisilan karakter jer se javljaju nezavisno od volje pojedinca.

2.2. PAŽNJA

Rot i Radonjić (1992) pažnju određuju kao stepen psihičke aktivnosti ili budnosti, i ukazuju na to da taj stepen može biti različit. Recimo, u dubokom snu je minimalan, u dremljivom stanju mali, dok je najizraženiji u stanju